

УДК 373.3:[17.022.1:271.2]

Г. В. ЄРМАК

кандидат педагогічних наук, старший викладач

Я. С. ГОРБАНЬ

здобувач

Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Богдана Хмельницького

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ НА ОСНОВІ ХРИСТИЯНСЬКИХ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

У статті висвітлено сутність поняття цінностей та духовних цінностей, теоретично обґрунтовано необхідність розвивати особистість у молодшому шкільному віці саме на основі християнських моральних цінностей. Проаналізовано напрями, на яких базується розвиток людської особистості, зокрема духовний: літературний, образотворчий і музичний напрями. Наведено приклади форм роботи за цими напрямками в межах початкової школи.

Ключові слова: розвиток особистості, моральні цінності, молодший шкільний вік.

Період реформування та затяжної кризи українського суспільства триває вже понад п'ятнадцять років. З виникненням ринкових відносин у максимально короткі історичні терміни відбувається переміщення пріоритетів у ціннісних орієнтаціях, духовному житті населення України. Тому необхідно розвивати особистість дитини, що є головною ідеєю педагогічної системи в нашій країні. Оновлення виховного процесу в умовах сьогодення орієнтується на такі традиційні людські якості, як гуманізм, духовність, моральність. Це зумовлено тим, що нині українці потребують духовного та морального розвитку, культивування загальнолюдської моралі, а питання розвитку особистості на основі християнських моральних цінностей набуває актуальності.

На ранніх етапах особистісного розвитку (у період дошкільного та молодшого шкільного віку) дитина будує свою поведінку, підсвідомо наслідуючи поведінку вихователя або педагога [8, с. 176]. Учитель є носієм прекрасного і доброго. Саме так педагог збагачує душі учнів, що мають бути досконалими й прекрасними. Щоб сприяти духовному розвитку вихованців, педагогам слід самим керуватися в житті духовними цінностями, глибоко розуміти поняття духовності, завдання відповідної роботи з дітьми. Через виховання вчитель поширює в душах природне натхнення, викликає любов до світу, в якому об'єднується добро, істина і краса [6, с. 53].

У власному духовному зміцненні підростаюча особистість має сприймати свою практичну діяльність у всіх її різновидах не лише в контексті духовності, а як просякнуту нею. На жаль, це не відбувається через розірваність пізнання оточення й духовного осягнення. Особистість надає пріоритету набуттю наукових знань та формуванню здібностей. Педагог повинен виходити з того, що духовні цінності мають співвідноситись із зовнішніми реаліями. Та необхідно враховувати, що не всі практичні завдання однаково впливають на формування моральних цінностей [2, с. 1].

Питання розвитку особистості дитини на основі християнських моральних цінностей висвітлено в працях С. Андрєєвого, І. Беха, С. Вітвицької, С. Гончаренко, З. Залевської, В. Знакового, Г. Кузнецової, П. Моченова, А. Некрасова, О. Огірко, О. Парамонової, Л. Пестрякової, В. Шпаковського. Духовно-моральні традиції фольклору розкрито в публікаціях Н. Абрамцевої, Б. Ганаго, В. Катаєва, Л. Костенко, М. Мейстера, Д. Пантелєєва, К. Паустовського, М. Пляцковського, В. Сухомлинського, І. Фарбержевича та ін.

Мета статті – проаналізувати основні напрями розвитку особистості дітей молодшого шкільного віку на основі християнських моральних цінностей.

Вагому роль у розвитку особистості молодшого школяра, зокрема в його прагненні до самореалізації, виконує ціннісна сфера. Вона моделює особистість, яка буде здатна до самореалізації. Що таке «цінність», інтуїтивно зрозуміло кожному. Речі мають для людини певну цінність, але по-справжньому цінними їх робить наша зацікавленість, яка становить основу орієнтації в житті. З іншого боку, на нашу мораль і цінності впливає суспільство, в якому ми живемо, і соціальна група, в якій у цей момент перебуваємо, тобто домінує наш соціально-рольовий статус. У зв'язку з тим, що на сьогодні український соціум відмовився від «старих» ціннісно-нормативних орієнтацій і поки не знайшов «нових», надто важко було б вимагати від дитини стійких моральних позицій. Цінності – погляди щодо того, що є добре і справедливе. Цю сферу особистості неможливо уявити без духовних цінностей. Тільки людина духовна спроможна обрати свій шлях у житті [4, с. 139].

Особистість дитини виявляється в її моральних переконаннях та моральній поведінці, які характеризуються вчинками, навичками. Формувати моральну сторону особистості необхідно починати з дитинства. Віруюча особистість обґрунтовує свої дії мораллю як системою правил свого життя. Така людина намагається знайти правильне розуміння понять «добро» та «зло» [7]. На обраних нами для дослідження напрямках (літературному, образотворчому і музичному), на наш погляд, базується розвиток людської особистості.

Неоціненну роль для розвитку особистості дитини, зокрема, моральності як його важливої складової відіграє художня та християнська література. Твори художньої літератури акумулюють ідеали й цінності людей, ознайомлюють з прикладами морально-етичної поведінки, стаючи засобом прищеплення християнських моральних цінностей. Молодшим школярам необхідно допомогти виробити звичку багато читати. Різні форми роботи, що використовують на уроках у початковій школі, допоможуть дітям висловити свої почуття щодо прочитаного, наприклад морально-етичні бесіди за змістом творів.

Виділимо кілька важливих, на нашу думку, моментів у роботі з дітьми. По-перше, яку ідею сповідує дорослий щодо книжки як джерела людської мудрості, наскільки він здатний усвідомити її відкриті та потаємні смисли й підвести дитину до їх розуміння.

По-друге, мета й завдання, які ставимо перед собою: «Чому пропонуємо дитині конкретний текст? Які наші очікування щодо виховного результату?». По-третє, як вибрати книжку, яка б знайшла відгук у душі сучасної дитини, а також добір ефективних методів щодо формування в дитини християнських цінностей.

Дуже важливо правильно добирати коло читання. Найпершою та найважливішою серед книжок з духовним змістом є «Біблія для дітей». Ця книга має обов'язково знайти гідне місце в дитячому житті. За словами М. Вачевського, «традиційно християнська стратегія виховання полягає в тому, що головним джерелом мотивації позитивної поведінки людини може бути лише віра в Бога, що надає сенсу нашому життю і що пояснює головну таємницю – Таїну Буття» [3, с. 16].

Доцільно обирати літературу, яка має пробудити духовні цінності та сприятиме розвитку моральності, розважить і сформує перші уявлення про навколишнє. Важливою є також і стиль спілкування та емоції під час навчання християнських цінностей. Для зосередженого сприймання художнього твору потрібні певні умови: приємна й достатня освітленість, затишність, налаштованість тощо. Тож саме такі умови й маємо створити для наших непосидючих хлоп'ят і дівчаток. При цьому, зажадавши, щоб вони сиділи за правилами «руки човником, спина пряма, коліна разом», навряд чи викличемо належний душевний настрій. Тут варто виявити творчість. Це може бути читання при свічках; створення спеціального інтер'єру, добір відповідного музичного супроводу та вбрання педагога тощо. У будь-якому разі важливо створити душевну атмосферу щирості, глибокого інтересу до того, що читається.

Художнє слово містить у собі незбагненну силу – виховувати людські душі, надихати їх на творіння добра й краси. Тож, прилучаючи дітей до скарбниці літературної творчості, слід вдумливо та уважно, відбирати лише найкращі, високохудожні й глибоко духовні зразки. Вірші, казки, оповідання, образні вислови, загадки педагоги мають майстерно вплітати в цікаві бесіди на різні теми. Влучні запитання допомагають молодшим школярам уважніше ставитися до перлинок народної мудрості. А серії малюнків та комікси слугують чудовою опорою для складання дітьми власних оповідок. Сенс не в тому, щоб діти завчили мудрі фрази, а в тому, щоб вони освоїли, тобто щиро, з розумінням прийняли, відтворені в них узагальнені християнські цінності й дотримувалися їх у своєму житті.

Просте запам'ятовування прислів'їв чи викладання з лічилних паличок або з кубиків храмової будівлі, так само, як і розміщення в груповій кімнаті ікон, на які ніхто не звертає уваги протягом дня, самі по собі не забезпечать моральності вчинків дитини. Ми вважаємо, що найефективнішим для духовного розвитку дитини створення спеціальних ситуацій, які спонукають її зіставляти свої реальні дії з етичними еталонами або оцінювати власні вчинки. Діти часто сприймають навколишній світ як причину, а себе – як наслідок певних обставин. Саме так вони часто пояснюють свої дії або дії літературних персонажів.

Не варто забувати й про виховний вплив мистецтва на формування християнських цінностей. Естетичне мистецтво не залежить від часу. Перед освітою постає завдання облагородження «душевних настроїв», що може бути досягнутим за допомогою спілкування з високим мистецтвом. Воно дає можливість дитині зростати духовно, виховуватися естетично, тим самим за допомогою прекрасних вражень підвищує зацікавленість до пізнання істини. Із самих визначень дитина не спроможна зрозуміти, що таке дружба й гармонія, шляхетність, вона їх може побачити в прекрасних формах і виділяти з них ідеї. Людина має пережити, відчувати цей моральний дух як явище [6, с. 52–53].

Музика, у свою чергу, має потужний вплив на розвиток моральності школярів, формування їхніх почуттів, інтелекту, свідомості, цінностей. Ще відомий філософ античності Аристотель зробив висновок, що музика, основною властивістю якої є ритм, здатна керувати розумом і поведінкою людей, регулювати їхню розумову та фізичну діяльність, давати естетичну насолоду, лікувати, формувати смаки, інтереси, норми й ідеали [1, с. 287].

Хоровий спів, його багатовікові традиції, глибокий духовний зміст, могутній вплив на емоційний стрій вихованців, певна простота й доступність є надійним засобом формування християнських моральних цінностей.

Високу результативність морального становлення особистості забезпечують інноваційні методи організації навчання та виховання. Серед них найбільш ефективними є ігри та вправи з використанням ТРВЗ, ігри на формування та розвиток самоповаги, доброзичливості, емоційності, самостійності за програмою «Self-Esteem», елементи міжнародної програми «Крок за кроком», ігри для розвитку творчих здібностей дітей («Уяви собі», «Впізнай казку», «Фокусники», «Маски», «Вгадай настрої», «Знайди спільне», «Сніжинки», «Казка по колу» тощо), казкова вистава «Дім для друзів». Варто застосовувати наочні посібники: «Почуття та емоції», «Казкові персонажі», «Виховуємо казкою» [5, с. 52; 9, с. 59–60].

Висновки. Наше дослідження не претендує на повне розкриття особливостей та основних напрямів розвитку особистості дітей молодшого шкільного віку на основі християнських моральних цінностей. У світлі сучасних виховних тенденцій у початковій освіті важливою є проблема розробки нових та вибору найбільш адекватних віку й особливостям розвитку, соціального та морального виховання методів і прийомів роботи, спрямованих на розвиток самоактивності, ініціативи, творчості дитини у формуванні власної особистості. Подальшого, більш глибокого та комплексного дослідження потребують проблеми духовного становлення особистості, розвитку й реалізації духовного потенціалу дітей.

Список використаної літератури

1. Аристотель. Політика Аристотель. Москва, 2010. 393 с.
2. Бех І. Грані духовного зростання особистості. *Початкова школа*. 2017. № 2. С. 1–5.
3. Вачевський М. В. Християнська педагогіка у вихованні учнівської молоді. *Молодь і ринок*. 2014. № 5. С. 16–20.

4. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : підруч. за модульно-рейтинговою системою навч. для студентів магістратури. Київ, 2011. 384 с.
5. Дзелялова І. Гра як один із методів виховання учнів початкових класів. *Початкова школа*. 2016. № 10. С. 52.
6. Кекош О. Засади релігійного виховання учнів початкових класів. *Початкова школа*. 2014. № 10. С. 52–54.
7. Огірко О. Християнська етика : навч. посібник. Львів, 2007. 104 с.
8. Психологічні основи підготовки педагогічних працівників до розвитку духовного потенціалу учнівської молоді : монографія / за ред. Е. О. Помиткіна. Київ, 2017. 252 с.
9. Стащенко К. Казкова вистава «Дім для друзів». *Початкова школа*. 2017. № 9. С. 59–60.

Стаття надійшла до редакції 26.01.2018

Єрмак Г. В., Горбань Я. С. Развитие личности ребенка на основе христианских нравственных ценностей

В статье освещена сущность понятия ценностей и духовных ценностей, теоретически обоснована необходимость развивать личность в младшем школьном возрасте именно на основе христианских моральных ценностей. Проанализированы направления, на которых базируется развитие человеческой личности, в том числе духовный: литературное, изобразительное и музыкальное. Приведены примеры форм работы по этим направлениям в рамках начальной школы.

Ключевые слова: развитие личности, моральные ценности, младший школьный возраст.

Ermak G., Horban Y. Development of the Personality of the Child Based on the Christian Mental Values

The article highlights the essence of the concept of values and spiritual values, theoretically justified the need to develop personality in the younger school age precisely on the basis of Christian moral values. The article contains an analysis of the directions on which the development of the human person, including the spiritual one, is based. It's about literary, visual and musical directions. Examples of forms of work in these areas within the primary school are given. A valuable role in the development of the personality of the younger schoolchild, including his desire for self-fulfillment, is carried out by the value sphere. It influences and models a person who will be capable of self-realization. What is «value» is intuitively clear to everyone. Things have a certain value for a person, but our interest, which forms the basis of orientation in life, really makes them valuable. On the other hand, our morals and values are influenced by the society in which we live and the social group in which we are currently located, that is, our social role role dominates.

The personality of the child is manifested in her moral convictions and moral behavior, which are characterized by deeds, skills. To form the moral side of the personality must begin with childhood. A believer justifies his actions by morality as a system of rules of his life. Such a person is trying to find the right understanding of the concepts of «good» and «evil». In our opinion, the chosen person for studying directions - literary, visual and musical - is based on the development of the human personality.

In the light of modern educational trends in primary education, the problem of developing new and selecting the most adequate age and peculiarities of development, social and moral education of methods and methods of work aimed at the development of self-activity, initiative, and creativity of the child in the formation of their own personality is important. Further, deeper and more complex research needs the problem of spiritual development of the individual, the development and implementation of the spiritual potential of children.

Key words: personality development, moral values, junior school age.